

Strandrabatten i Mariestad med skötselbeskrivning

Frida Håkansson

Uppsats för avläggande av högskoleexamen i
Kulturvård, Trädgårdens hantverk och design

10 hp
2010

Institutionen för Kulturvård
Göteborgs universitet

Förord

Tack vare min utbildning på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet i Mariestad och att stadsträdgårdsmästaren, Anders Dagsberg ville anlägga en rabatt efter mitt förslag, fick jag möjlighet att beskriva och utveckla den i mitt examensarbete. Jag vill först och främst tacka Anders Dagsberg för att han trodde på och ville utveckla mitt förslag till den här rabatten. Dessutom vill jag tacka min handledare Allan Gunnarsson som har väglett mig under arbetets gång. Andra som har hjälpt mig som jag också vill tacka är Jan-Olof Lundgren som är parkansvarig i Mariestad, Lena Nevalainen som är trädgårdsmästare på Zetas Trädgård och driver en egen trädgårdservice, Tina Westerlund, lärare på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet, Mariestad och Cecilia Blomkvist, trädgårdsmästare på Lassegårdens Trädgårdar som brukar anlitas som konsult av parkavdelningen på Mariestads kommun, som jag planterade delar av rabatten tillsammans med och som skall fortsätta att plantera klart rabatten.

Sist men inte minst vill jag även tacka min familj som har stöttat mig på alla underbara sätt under arbetets gång.

Frida Håkansson

Gustavsberg, Stockholm, oktober 2010

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Bakgrund.....	1
Problemformulering.....	1
Syfte.....	1
Frågeställningar.....	1
Avgränsningar.....	1
Metod och material.....	2
Rabattens utformning och växter.....	3
Läge.....	3
Rabattens karaktär och funktion.....	3
Färg, form och växtval.....	3
Rabattens växter.....	5
De fem arternas naturliga växtplats, växtsätt, konkurrensförmåga och skötselbehov.....	6
Rabattens anläggning.....	8
Markarbeten.....	8
Plantering.....	8
Observationer under planteringsarbetet.....	9
Rabattens skötsel.....	10
Allmänt om skötselbeskrivningar.....	10
Skötsel av Strandrabatten under etableringstiden.....	10
Skötsel av Strandrabattens efter etableringstiden.....	10
Skötselbeskrivning för etableringstiden.....	11
Mål efter etableringstiden.....	11
Vårarbete.....	11
Sommararbete.....	12
Höstarbete.....	12
Generellt under hela säsongen.....	12
Skötselbeskrivning för tiden efter etableringstiden.....	13
Mål efter 10 år.....	13
Vårarbete.....	13
Sommararbete.....	13
Höstarbete.....	13
Omgivande grus- och asfaltsytor.....	14
Diskussion.....	15
Slutsats.....	15
Sammanfattning.....	16
Figurförteckning.....	17
Käll- och litteraturförteckning.....	18

Inledning

Bakgrund

I ett skolarbete på utbildningen Trädgårdens hantverk och design i Mariestad fick vi till uppgift att göra ett förslag på utveckling av en så kallad grön ö i Mariestad och vi hade några stycken platser att välja mellan. En av dessa gröna öar ligger vid Cirkusplatsen i Mariestad intill sjön Vänern, vilket gör den till en typisk strandmiljö med sandblandad och måttligt näringsrik jord. Jag valde att göra ett förslag till den platsen eftersom jag ville lära mig mer om vilka växter som trivs i en sådan miljö. Det är två planteringsytor som jag har valt att sammanföra till en rabatt, därav titeln Strandrabatt. Det ledde till slut till att kommunens stadsträdgårdsmästare Anders Dagsberg, valde att anlägga rabatterna efter mitt förslag med viss komplettering från hans sida. Den ena planteringen började anläggas den 1 september 2010, och när båda planteringarna har anlagts kommer de att skötas av kommunens parkpersonal. För att mitt mål med planteringen ska uppnås är det viktigt att göra en skötselbeskrivning som är tydlig och enkel så att planteringen håller sig fin i längden. Därför valde jag att arbeta vidare med Strandrabatten både för att få följa min komposition in i skötselskedet och för att jag ville lära mig mer om hur man gör en skötselbeskrivning.

Problemformulering

Hur beskriver man skötseln för planteringsytorna så att målet med dem uppnås? Hur förmedlar man beskrivningen av skötseln till dem som ska sköta den i framtiden?

Syfte

Syftet med arbetet är att undersöka vilken skötsel som krävs för att växterna och kompositionen skall leva upp till de mål jag har med platsen och att undersöka hur man kan förmedla skötselbeskrivningen till dem som ska sköta den i framtiden så att beskrivningen blir läst och arbetad efter. Jag vill att de två planteringarna ska fungera så bra som möjligt.

Frågeställningar

För att nå mitt syfte behöver vissa frågor besvaras:

- Vad betyder de olika växternas sätt att växa och att sprida sig för behovet av skötsel och styrning?
- Vad betyder platsens förutsättningar och min tanke om vilken upplevelse som kompositionen skall förmedla för vilken skötsel som behövs?
- Hur gör man en skötselbeskrivning och hur förmedlar man den på ett tydligt och inspirerande sätt?

Avgränsningar

Skötselbeskrivningen kommer i första hand att sträcka sig över de första tre åren eller tills alla växter har etablerat sig och vuxit samman. Skötseln efter de första tre åren kommer även den att beskrivas men inte lika ingående. Beskrivningen kommer i första hand att gälla själva planteringsytorna men jag kommer även att ta med något om vad som behöver göras runt omkring.

Metoder och material

Jag har i ett tidigare skede, som egentligen inte hör till själva examensarbetet, komponerat planteringsytorna och varit med och anlagt den ena planteringsytan. I examensarbetet har jag redogjort och diskuterat de valda växternas skötselbehov utifrån de kunskaper, erfarenheter jag fick under komponeringen och anläggningen samt utifrån litteraturstudier kring växternas ståndortskrav, växtsätt och konkurrensförmåga. Med hjälp av dessa växtbeskrivningar och litteratur om skötsel samt intervjuer har jag beskrivit skötselarbetet under och efter etableringsstiden. Den modell jag har använt för att lägga upp skötselbeskrivningen bygger på Bengt Perssons skötselproduktmodell och skötselmanual från 1998 i kombination med en årstidsmodell.

Rabattens utformning

Läge

På Strandvägen i Mariestad intill ”Cirkusplatsen” ligger Strandrabatten. I vanliga fall brukar cirkusarrangörerna sätta upp sina cirkustält där när de är på besök och det är därför Mariestadsborna kallar platsen för ”Cirkusplatsen”. Framtidsplanerna för ”Cirkusplatsen” är att det ska byggas nya bostäder där, men fram tills dess har stadsträdgårdsmästaren Anders Dagsberg, föreslagit att den ska bli en macchiavegetation inom Världsparkprojektet som pågår i Mariestad. Detta är dock ännu osäkert, (Anders Dagsberg, Informant 1).

”Cirkusplatsen”, som ligger intill Vänern, är en ljus och öppen plats. Det blåser en hel del och det finns inget som direkt skuggar platsen vid soligt väderlek. Det gör att endast solälskande, torktåliga och vindtåliga växter kan trivas där. Den sandblandade jorden är måttlig näringsrik och väl-dränerad, vilket gör ”Cirkusplatsen” till en typisk strandmiljö (se ståndortsdiagrammet nedan). Rabatten är belägen intill en bilväg och delas av en cykelväg, därav två planteringsytor, vilket innebär att folk passerar förbi varje dag med bil, gående eller som cyklist till och från hem, arbete, skola, dagis mm. Alla får chans att njuta av rabatten.

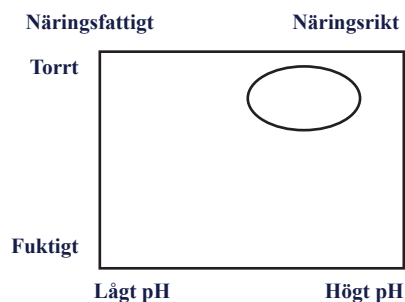

Fig. 1 Ståndortsdiagram som visar rabatternas ungefärliga läge i detta

Fig. 2 Karta som visar var planteringen är belägen i Mariestad

Fig. 3 Översiktsplan över Cirkusplatsen i Mariestad

Rabattens karaktär och funktion

Tanken är att färgerna och växterna skall smälta in i miljön runt omkring. Växterna behöver inte hålla sig precis inom sina ramar. Oavsett om det blir en macchiavegetation eller inte på cirkusplatsen får växterna gärna växa ganska fritt, för då blir det en mer naturlig karaktär, men samtidigt ska det inte vara någon art som hotar att ta över helt. I så fall måste man gå in och förhindra expansionen. Man ska ändå kunna se att rabatten är strukturerad med tydliga fält vilket kräver en relativ hög skötselnivå. Rabatten ska alltså vara en praktrabatt men med ett ganska naturligt utseende.

Planteringen skall förhoppningsvis fungera som ett smycke för ”Cirkusplatsen”. Dessutom tror jag att studenterna som studerar till trädgårdsmästare på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet som ligger i Mariestad, kommer att ha nytta av den i deras växtstudier och gestaltningsprojekt. Jag hoppas att de som upplever rabatten under kommande år kan bli inspirerade av den och att de använder platsen som en tillflykt från den stressande vardagen och att den ger en positiv injektion av energi till alla som passerar förbi.

Rabattens färg, form och växtval

Rabatten består av två planteringsytor som delas av en cykelväg. Planteringsyta A skall avgränsas med en stålkant mot cykelvägen och omgivande grus/gräsytor. Planteringsyta B avgränsas med en kansten mot gatan och med en stålkant mot cykelvägen. Den avlånga rabatten (Rabatt B) som ligger intill bilvägen innehåller en rad med vresrosor (*Rosa rugosa*) som står i förband och den här valda sorten, *Moje Hammarberg*, är lägre än flertalet andra sorter och har violett-röda blommor. Växterna runt omkring rosorna är strandråg (*Leymus arenarius*) med dess långa ax och blådagliga blad som bildar kraftiga ruggar, samt den blålila stäppsalsvian (*Salvia nemorosa* ”Caradonna”) med dess kraftiga bladrosett. Salvian ska fungera som marktäckare liksom den rosa triften (*Armeria maritima*) som avlöser salvian närmast kanterna.

Planteringsyta A som ligger på andra sidan om cykelvägen innehåller två fält med strandråg, några sjok med stäppsalsvia samt den silvriga silverarven (*Cerastium tomentosum*) med vita blommor som marktäckare. Även här växer triften vid kanterna.

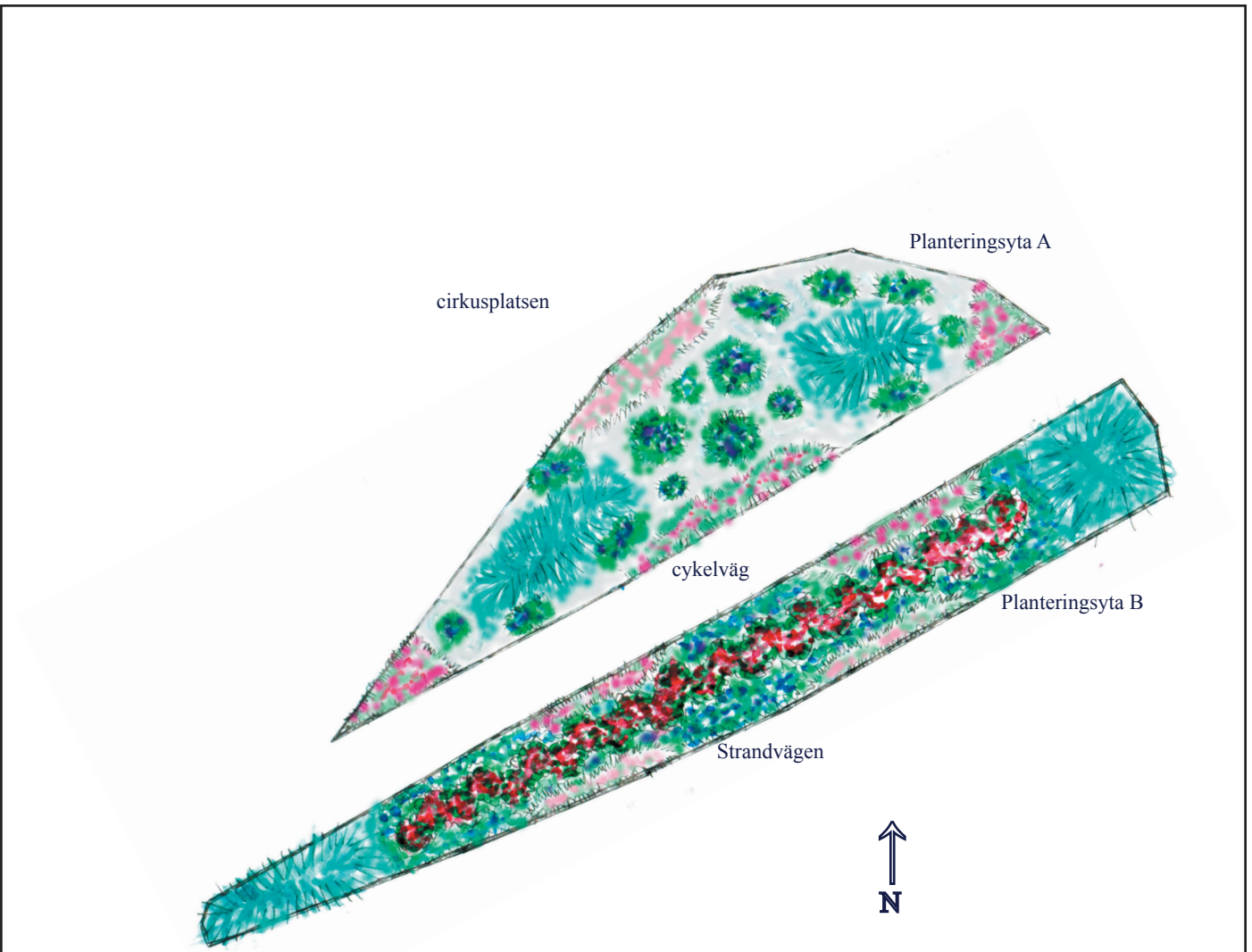

Fig. 4 Illustrationsplan som visar Strandrabattens två delar och karaktär efter ca 10 år.

Fig. 5 *Rosa rugosa* 'Moje Hammarberg'

Fig. 6 *Cerastium tomentosum*

Fig. 7 *Leymus arenarius*

Fig. 8 *Salvia nemorosa* 'Caradonna'

Fig. 9 *Armeria maritima* 'Splendens'

Fig. 10 *Armeria pseudoarmeria*

Rabattens växter

Här nedan finns en planteringsplan som visar var i rabatten de olika arterna skall placeras och hur många plantor det skall vara av respektive art. I växtlistan får man förutom växternas fullständiga namn även veta deras c/c-avstånd, deras totala antal och deras plantkvaliteter.

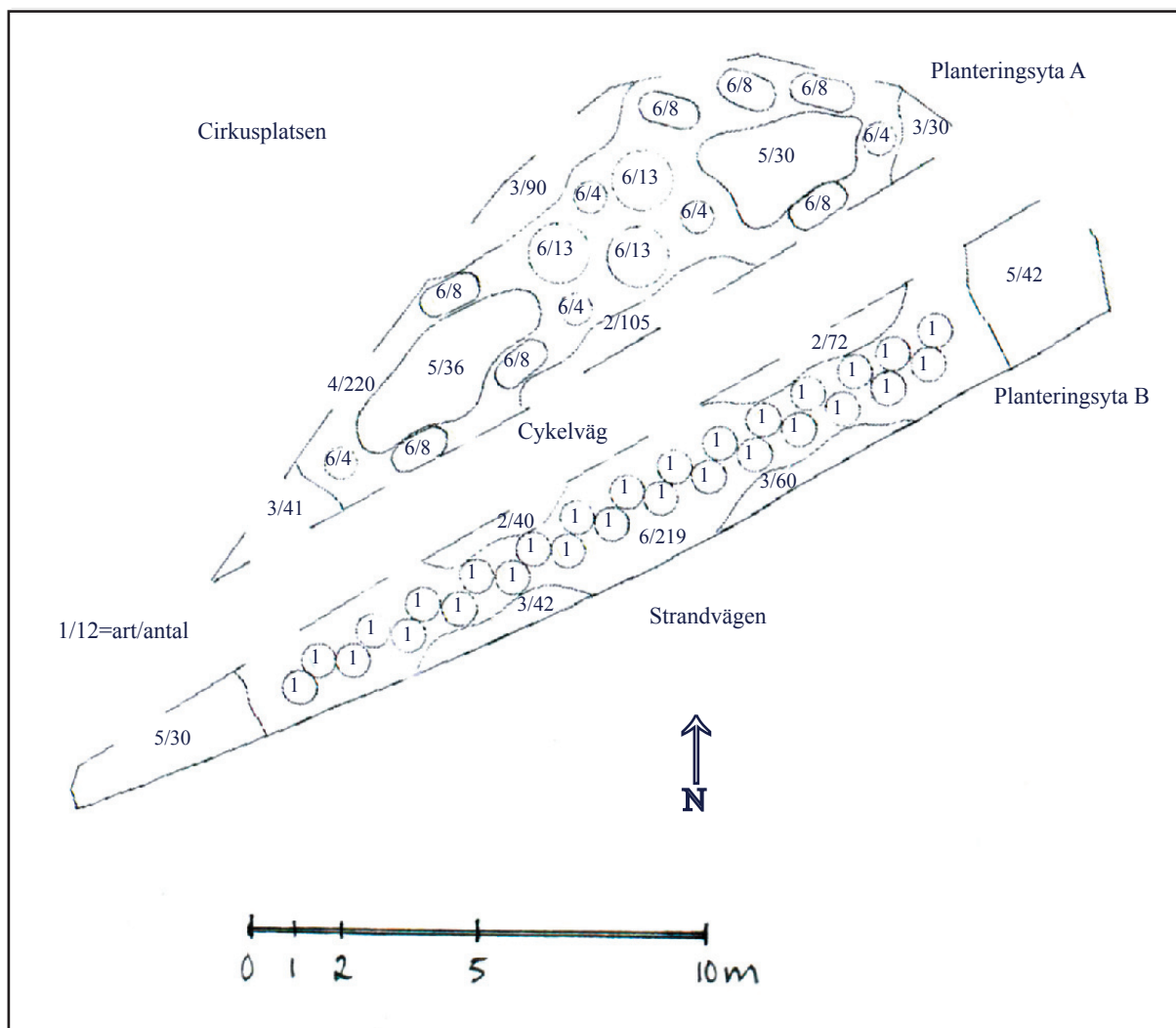

Fig. 10 Planteringsplan

Växtlista

	Nr	Vetenskapligt namn	Sort	Svenskt namn	c/c	Antal	Anmärkning
Rosor	1	Rosa rugosa	'Moje Hammarberg'	vresros	70-80	28	planteras i förband, kvalitet: 0/1/1, storlek 30-50
Perenner	2	Armeria maritima	'Splendens'	trift	20	217	A-kv co
	3	Armeria pseudarmeria		fransktrift	25	263	A-kv co
	4	Cerastium tomentosum		silverarv	35	220	marktäckare i rabatt A, A-kv co
	5	Leymus arenarius		strandråg	50	138	A-kv co
	6	Salvia nemorosa	'Caradonna'	stäppsalia	35	334	planteras även som marktäckare i rabatt B A-kv co

De sex arternas naturliga växtplaster, växtsätt, konkurrensförmåga och skötselbehov

Armeria maritima 'Splendens' strandtrift

I Sverige är triften vildväxande på havstrandängar samt på torrängar och torra backar i inlandet (Hansson, Hansson 2008, s. 90).

Triften har en djupgående huvudrot och växer i kuddar som breder ut sig till vintergröna gräslika, täta mattor (Willebrand 1977, s. 70, Blommor och buskar 2008, s. 13). När triften får växa i väl-dränerad, mager till måttlig näringsrik jord i full sol så utvecklas den bäst och blir relativt skötselfri samt anspråkslös. I felaktiga förhållandena som t.ex mera näringsrik och fuktighetshållande jord kan triften ha svårt att konkurrera med andra arter vilket resulterar i mera skötselarbete eller i en större ogräsmängd där triften kan gå tillbaka (Allan Gunnarsson, Informant 5). Triften är även torkresistent och salttålig. (Bengtsson 1989, s. 221-222, Hansson, Hansson 2008, s. 90,

Blommorna sitter på toppen som små huvuden på smala bladlösa stjälkar och den här valda sorten 'Splendens' får rosaröda blommor som blommar i juni-augusti (Hansson, Hansson 2008, s. 90). Sorten 'Splendens' blir ca 10-30 cm hög. Tillför en 1/2 näve Chrysan och kogödsel varannan säsong, rekommenderar Lena Nevalainen (Informant 4). Enligt Willebrand (1977 s. 70) bör man klippa ner blomställningarna efter blomningen. Anledningen till att man vill klippa bort blomställningarna kan vara att man vill undvika att den ska frösår sig, enligt Tina Westerlund (Informant 6). I vissa fall växer bladverket bättre om man tar bort nedvisnade blommor. Om man inte klipper ner dem lägger de mycket kraft på att bilda frö, men enligt Tina Westerlund (Informant 6) är inte det problemet så stort vad gäller Armerian. I den här rabatten behöver inte blommorna klippas bort eftersom det inte gör så mycket om de frösår sig.

Armeria pseudarmeria fransktrift

Den här triften har samma ståndortskrav, växtsätt och utseende samt skötselkrav som strandtriften. Skillnaden är att den här arten kommer från Portugal trots sitt svenska namn och att blommorna är både vita och ljusrosa och blir ca 25-30 cm hög. Bladen är mellangröna, lansettlika och bildar rosetter.

Salvia nemorosa 'Caradonna' stäppsalia

Salvior förekommer som vildväxande på soliga och torra växtplatser. Stäppsalian hittar man vid bebyggelse och på ruderatmark och gräsmark (Hansson, Hansson 2008 s. 266, Mossberg, Stenberg 2003 s. 522). Den har ett kraftfullt växtsätt och är en slank och stramt växande sort med mörka blomstjälkar, som ger extra färg och karaktär. Den blommar under juni-september med skimrande mörkvioletta blomspiror och blir ca 50-70 cm hög. Stäppsalian håller sin form även långt in på hösten och vintern (Wallin 2010, s. 153, Hansson, Hansson 2008, s. 266).

Stäppsalian utvecklas bäst på väl-dränerad och kalkrik mark på en solig växtplats och klarar under dessa förhållanden också vintern bättre än på fuktigare mark. Det är också en växt som gynnas av ökad näringstillgång och kan troligen hävda sin plats mot ogräskonkurrens även på rikare mark (Bengtsson 1989, s. 328, Allan Gunnarsson, Informant 5).

För att få en andra blomning bör man klippa ner blomställningarna efter första blomningen. Använd en häcksax och klipp nedanför de torra axen, enligt Lena Nevalainen (muntligt). Människorna blir så glada när de ser att de blommar en gång till. Ge stäppsalian 1/2 näve Chrysan varje vår och kogödsel varannan säsong, rekommenderar Lena Nevalainen, (Informant 4).

Cerastium tomentosum silverarv

Silverarven har sin naturliga utbredning i norra halvklotets tempererade delar, främst Europa och Nordamerika och i Sverige hittas den förvildad i vägrenar, grusmarker och tomtslänter (Hansson, Hansson 2008, s. 120, Mossberg, Stenberg 2003, s. 136).

Silverarven har ett krypande och mattbildande växtsätt med rotsläande grenskott, vilket innebär att den har en stor spridningsförmåga. Den kan täcka stora partier på en enda säsong (Hansson, Hansson 2008 s. 120). Silverarven blommar i maj-juni med vita blommor och blir ca 10-30 cm hög. Bladen är silvervita och sidenhåriga. Silverarven är en underhållsfri växt om den får växa på en mager och väl-dränerad jord i full sol (Willebrand 1977, s. 77, Hansson, Hansson 2008, s. 120). Ge silverarven 1/2 näve Chrysan och kogödsel varannan säsong, rekommenderar Lena Nevalainen (Informant 4). Silverarven är vintergrön eller snarare vintersilvrig och kan bli brun om den får torkskador enligt Tina Westerlund (Informant 6). Den behöver alltså inte klippas ner eftersom de nya skotten brukar växa över de nedvissnade partierna med tiden.

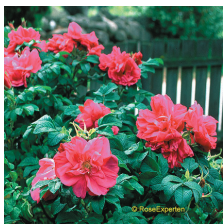

Leymus arenarius strandrag

Vildväxande strandrag förekommer på berg, stäpper och stränder, gärna på sandiga och saltbemängda jordar i norra halvklotets tempererade delar. (Hansson, Hansson 2009, s. 103)

Strandrågen har ett djupt rotsystem med underjordiska utlöpare, vilket gör att den sprider sig lätt och snabbt. Även denna art är så gott som underhållsfri i väl-dränerad, lätt och sandig jord i soligt till halvskuggigt läge. Det blir ett vackert storvuxet gräs på ca 50-150 cm hög med breda grågröna blad som är styva med hårda spetsar. Strandrag är även en utmärkt sandbindare. (Willebrand 1977, s. 52, Hansson, Hansson 2009, s. 103).

Eftersom strandrågen har en stor spridningsförmåga i relativt näringsfattig och saltpåverkad mark är den en stark konkurrent vilket innebär att ett skötselarbete kan vara att begränsa den så att den inte tar över (Allan Gunnarsson, Informant 5). Bladmassan och stråna kan man låta stå kvar under vintern och klippa ner först på våren. Den bör klippas ner till 5-10 cm. Tillför kogödsel varannan säsong, rekommenderar Lena Nevalainen (Informant 4).

Rosa rugosa 'Moje Hammarberg' vresros

Den här sorten har svenskt ursprung och är introducerad av Stockholms stads gatukontor. Den är troligen en mutant av sorten 'Hansa'. Sorten 'Moje Hammarberg' är en lågväxande ros som blir ca 1,5m hög och bred. Det är en ros som är rotäktad vilket betyder att den inte är okulerad utan växer på egen rot. Dessutom har den ett kraftigt, brett och kompakt växtsätt med styva och upprätta till svagt bågböjda grenar. Taggarna sitter tätt och är stora och sylvassa. Bladverket som är mörkgrönt, glänsande och läderartat får även höstfärger vilket också ger rabatten en höstupplevelse. Det är en hårdig och frisk sort (Gustavsson 2008, s 331).

Blommorna är halvfyllda till fyllda, rödaktigt violetta och väldoftande. Nyponen är stora, orangeröda och talrika. Sorten remonterar och blommar rikligt från juni till senhösten.

I vanliga fall trivs vresrosor på något fuktigare och näringsrikare jordar, men enligt Gustavsson (2008, s 331) växer den här sorten bra på magra jordar med hög halt av sand och grus. Jämfört med de andra växterna i rabatten är denna kanske ändå mer näringsgynnad än de andra arterna då den blir frodigare och hävdar sin position bättre vid näringspåförsel (Allan Gunnarsson, Informant 5).

Vissna blommor skall inte tas bort om man vill njuta av nyponen under hösten. Dessutom har marktäckande rosor generellt en förmåga att rensa sig själva från vissna blommor (Beskrivningsboken 2006, s. 68, Gustavsson 2003, s. 72). Efter tredje säsongen kan man börja förnygringsbeskära 1/3 av grenarna på 15cm höjd från marken, enligt Lena Nevalainen (informant 3). Detta görs för att den inte skall bli så risig som den annars blir och för att busken ska hålla sin naturliga form. Vresrosorna gallras på torra och gamla grenar i den mån de dyker upp. Beskrivningen utförs på våren när björkarna har slagit ut. Rotäktad rosor sprider sig även genom riklig rotskottsbildning vilket innebär att man kan komma att behöva begränsa den (Franziska Kröll 2007, s. 201). 1 näve Chrysan och kogödsel varje vår, rekommenderar Lena Nevalainen (informant 4).

Rabattens anläggning

Markarbeten

Det första steget i anläggningsarbetet som gjordes av parkarbetarna i Mariestad var att gräva upp grässvålen ner till 20 cm djup och därefter lägga på ny jord. I vanliga fall brukar parkförvaltningen gräva ur 30-40 cm men i det här fallet kunde man enbart gräva ur 20 cm eftersom det ligger kablar under, berättade Jan-Olof Lundgren (Informant 2) som är parkansvarig i Mariestad. Det gjordes innan sommaren. Jorden som lades på är en ekologisk planteringsjord som beställts från ett stort jordföretag vid namn Hasselfors garden berättade Jan-Olof Lundgren (Informant 2). Jorden innehåller torv, sand, lera och kogödselkompost.

För att växterna ska trivas och utvecklas väl utan allt för betungande skötsel är det viktigt att jorden stämmer med de planterade växternas krav. Växterna i den här rabatten fungerar väl på en sandblandad jord som är mager och väl-dränerad. En viss skillnad finns dock gällande rosorna som utvecklas bäst på en något rikare jord, medan de andra arterna klarar sig bäst ur konkurrenssynpunkt på en magrare jord. En ekologisk jord är också att föredra eftersom det är miljövänligt. Det finns en viss risk att denna jord som har lagts på är något mer näringsrik vilket gynnar ogräsetableringen och missgynnar särskilt silverarven och triften (Allan Gunnarsson, Informant 5).

Fig. 11 Grässvålen har grävts upp i planteringsyta B

Fig. 12 Ny jord har lagts på i planteringsyta B

Plantering

Den 1 september 2010 var det dags att börja plantera. Bästa tiden för plantering är på hösten eftersom jorden är varm och fuktig och vädret är mildt och man behöver inte vattna lika mycket som på våren.

Tillsammans med trädgårdsmästare Cecilia Blomkvist, som driver Lassegårdens Trädgårdar och brukar anlitas som konsult av Mariestads kommun, började jag med att mäta upp planteringsyta B för att veta de olika arternas exakta placering utifrån ritningen. Vi började med planteringsyta B, då den andra skulle planteras vid ett senare tillfälle. Strandrågen planterades först och därefter stäppsalsvian. Strandrågen kom som pluggplantor vilket betyder att det var väldigt små plantor och det gör att det kan ta lite längre tid för strandrågen att växa ihop. Vi satte dem mycket tätare än vad det rekommenderas i böcker för att de ska växa ihop till en tät matta snabbare, men eftersom det kommer att vara glest ett tag framöver finns det risk att ogräs växer in emellan.

Tyvärr hade vi inte alla växter vid det här tillfället, vilket försvårade arbetet en del och jag kan därför inte uttala mig om kvaliteten på de tillkommande plantorna. Vi fick använda bambupinnar för att märka ut var t.ex. rosorna skulle stå. Cecilia Blomkvist, kommer att fortsätta att plantera klart rabatten allt eftersom plantorna kommer in.

Fig. 13 Här planteras strandrågen i yta B

Fig. 14 Stäppsalsvian har kommit på plats

Fig. 15 Här är triftan planterad ut mot bilvägen.

Fig. 16 Halva planteringen är klar. (yta B)

Observationer under planteringsarbetet

Yta B ligger intill en bilväg, vilket innebär att snön troligen plogas upp i rabatten och i värsta fall kan vara ett hot mot växterna. Salt och föroreningar kan även förekomma, men växtvalet är anpassad efter platsens förutsättningar.

Cecilia hade under sommaren rensat upp en hel del ogräs, berättade hon, och hon var väldigt noggrann med att få upp alla små vita rötter men ändå var det nästan lika mycket ogräs kvar vid planteringen (Cecilia Blomkvist, Informant 3). De vanligaste ogräsarterna var maskros (*Taraxacum vulgare*), åkertistel (*Cirsium arvense*), vitklöver (*Trifolium repens*) och kvickrot (*Elytrigia repens*) och min uppfattning är att eftersom de inte kunde gräva djupare än 20 cm så har de inte fått upp alla ogräsrötter, vilket man kanske hade fått om grävningen hade gjorts djupare. Det betyder att det kommer att behövas en hel del ogräsrensning framöver, så att inte ogräset tar över. Särskilt bör man se upp med maskros, åkertistel och kvickrot eftersom de är fleråriga och har djupa och vittförgrenade jordstammar som hela tiden skjuter nya skott. Dessutom kan jordstammarna delas i mindre bitar och bli kvar i jorden när man rensar och dessa små bitar kan ge upphov till nya ogräsplantor. Samtidigt så sprider de sig med frö. (Eva Rönnblom 2008 s. 33). Runt om växtbädden kommer det att läggas en kant så att risken för invandring från omgivningen av ogräs minskar.

Rabattens skötsel

Allmänt om skötselbeskrivningar

Skötseln är viktig för att en rabatt skall hålla sin form och karaktär men det är också viktigt att det finns en överenskomst om vad skötseln syftar till och hur den skall gå till. Inte minst är det viktigt att idéerna för rabatten överförs till de som skall sköta den. Det sker lämpligen via en skötselbeskrivning. En skötselbeskrivning är viktig för att rabatten ska hålla sin funktion i längden, för att målet ska uppnås och för att man på ett tydligt sätt ska kunna förmedla skötselöverskrifterna till de som ska ta hand om rabatten.

Sedan 1989 har det funnits skötselmanualer som fungerar som en ”rikslikare” för beteckningar och produkter som används i skötselplaner och skötselbeskrivningar. Idag används den inte minst för att beskriva och ge förslag på vilka skötselåtgärder som kan behövas för områden och platser i parkförvaltningar, kyrkogårdsförvaltningar, bostadsföretag mm. (Bengt Persson, 1998).

En skötselmanual omfattar normalt inte etableringskötseln av anlagda planteringar eftersom det krävs speciella skötselinsatser under etableringstiden utan skötselmanualen tar vid när etableringstiden är över.

Perssons produktmodell delar upp produkterna i 8 olika huvudtyper nämligen gräs, buskar och häckar, träd, rabatter, natur, markbeläggningar, vattenanläggningar och markutrustningar. Dessa delas in i sin tur i 25 olika skötselprodukter som t.ex prydnadsbuskar, klippta häckar, urnor osv. (Bengt Persson, 1998). I mitt fall kan man kanske påstå att det finns två produkter, nämligen en perennrabatt och i den ett prydnadsbuskage.

Men det vore onödigt komplicerat att skilja ut planteringen i två produkter eftersom rosbuskarna ingår i perennrabatten och därför har jag valt att sammanföra dem i en produkt som jag kallar *Strandrabatt*. Som en utveckling av skötselmanualens upplägg ger jag anvisningar baserat på årstid.

Skötselbeskrivning under etableringstiden

För en nyanlagd plantering är det extra viktigt att beskriva skötseln under de första åren dvs. under etableringstiden för att växterna ska kunna etablera sig väl och sluta planteringen. Man brukar säga att det tar ca 3 år innan en art har etablerat sig och slutit ytan tillsammans med de övriga plantorna i sin nya miljö. Under den här tiden är ogrärensning en viktig del för att lägga grunden för väletablerade perenner som kan stå emot ogräset bra. Det är även viktigt att marktäckande växter får tillräckligt med näring och vatten under denna tid (Christina Ilminge 2005, s. 29).

Skötselbeskrivning efter etableringstiden

När väl alla plantor har vuxit samman och täcker marken minskar skötselarbetet avsevärt genom att ogräs får svårt att ta sig upp och fukten hålls kvar i marken vilket innebär att man inte behöver vattna lika ofta berättade Ann-Christin och Dan Rosenholm (2008, s. 133) Förutom översyn och snabbare ogrärensning åtgärder två till tre gånger per säsong bör man även klippa ner och sönderdela perennerna på våren och låta dem ligga kvar i rabatten, vilket dessutom ger en naturlig årlig tillförsel av organiskt material och näring till jorden. Det betyder att man inte behöver tillföra särskilt mycket humus i form av kogödsel eller ogräsfri kompostjord, enligt Ann-Christin och Dan Rosenholm (2008, s 130) . Ogrärensning kommer alltid att behövas hur väl anlagd en plantering än är. I samband med nedklippningen på våren innan alla perenner har vaknat till liv är behovet av ogrärensning som störst. Ogräset hindras även att sprida sig och några veckor längre fram när växterna har börjat växa till sig har det inte möjlighet att etablera sig på samma sätt.

När en rabatt består av både perenner och buskar är det viktigt att ta hänsyn till deras olika livslängd. Vedartade växter vet man genom odlingserfarenheter att de är mera långlivade än örtartade växter (Christina Ilminge 2005, s. 20). Med tiden bör perennerna delas eller bytas ut helt för att de har kortare livslängd och för att de når sin optimala utveckling snabbare. Buskar behöver inte bytas ut lika ofta som perenner, men det är dock viktigt att ta bort döda eller skadade grenar med eventuella sjukdomsangrepp som i värsta fall kan ta död på hela busken.

Det är även viktigt att vara uppmärksam på om någon art börjar konkurrera ut någon annan. Det intressanta är att se hur de olika växterna kan stå emot varandra. Frågan är om stäppsalsvians (Salvia nemorosa 'Caradonna') kraftiga växtsätt i planteringsyta B räcker för att stå emot vresrosens (Rosa rugosa 'Moje Hammarberg') rikliga rotskottsbildning men även strandrågens djupa rotsystem med underjordiska utlöpare. Men samtidigt växer stäppsalsvian i stora sjok som gör det enklare för den att hävda sin plats. Frågan är dock om strandtriftens täta mattor kan stå emot de andras kraftfulla växtsätt. I planteringsyta A klarar sig strandtriften förmodligen bättre än i planteringsyta B eftersom silverarven är en svagare konkurrent än t.ex vresrosorna och salvian. Dock finns det risk i planteringsyta A att strandrågen men också stäppsalsvian växer ut i silverarven. Det är viktigt att vara medveten om de här riskerna.

Skötselbeskrivning för etableringstiden

Mål efter etableringstiden

Mitt mål efter etableringstiden, som jag antar är tre år, är att växterna har etablerat sig väl och börjat växa ihop så att det börjar bildar en tät matta. Växterna skall ha vuxit sig starka för att kunna stå emot ogräs och all sorts väderlek. De olika arterna håller sina positioner och har inte ännu börjat växa in i och konkurrera med varandra.

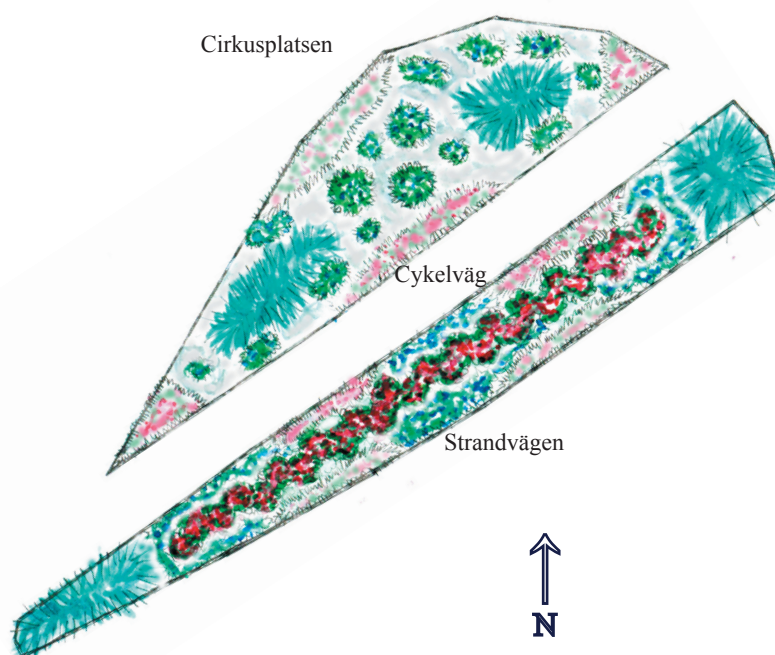

Fig. 17 Illustrationsplan
Efter tre år skall växterna ha börjat växa ihop och etablerat sig väl. (Ej skalendig ritning)

Vårarbete

Efter april månad skall allt ris, skräp, främmande föremål och ogräs tas bort.

Ogräsrensning

- ♣ Första ogräsrensning skall ske i april då de första ogräsen börjar sticka upp och innan de börjar blommar och sätta frö, för att hindra eventuell spridning.
- ♣ Allt ogräs inklusive rotoogräs skall tas bort med hela sitt rotsystem. Utföras manuellt.
- ♣ Handtryckning av ogräs eller rensning med en spade till hjälp är att föredra intill växterna så att de inte skadas.
- ♣ Om rotoogräs växer in i plantorna lyfts hela plantan och rensas fri från ogräs och återplanteras därefter.
- ♣ Eventuell invandrande gräs/ogräs från angränsande yta skall tas bort. Rabattens ytterkant skall även hållas fri från ogräs.
- ♣ Ogräset samlas ihop och förs bort.
- ♣ Därefter ogräsrensas ytan så fort mer än 10% av ytan täcks av ogräs.

Putsning

- ♣ Fjolårets vissnade perenner skall klippas av med häcksax och klippas i små bitar och ligga kvar på marken för att ge näring till växterna. Se för respektive växt om de ska klippas ner och i så fall hur mycket dem skall klippas ner.
- ♣ Avbrutna, skadade och döda grenar skall tas bort på rosorna så att de håller sin naturliga form och för att undvika svampar och bakterier som i värsta fall kan ta död på hela busken.

Luckring

- ♣ Jorden mellan plantorna skall luckras (utan att växterna skadas), för att vattnet skall kunna sippra ner i jorden.

Gödsling

- ♣ Se för respektive växt hur mycket näring de behöver och hur ofta.
- ♣ Mylla ner det nedklippta växtmaterialet tillsammans med Chrysan och kogödsel på våren. Kogödseln förbättrar jordstrukturen och Chrysan är en ”vitaminkick” för växterna. Chrysan kan läggas på samtliga växter. 1 näve (handfull) till rosorna och 1 halv näve till perennerna. Viktigt att näringen myllas ner intill perennerna och rosorna så att man inte sprider näringen jämnt över hela ytan så att ogräset får nytta av det också.

Sommararbete

Från juni till september skall ogrärensning genomföras (se anvisningarna om antal rensningar för respektive år). De första två åren innan alla växter har vuxit samman är det viktigt med vattning vid torr väderlek. Det tredje året skall vattning förhoppningsvis inte behövas alls. Eftersom växterna täcker ganska stor del av jorden, avdunstar inte vattnet lika mycket som det gör när det fortfarande är väldigt glest mellan plantorna. Dessutom är det här en plantering där växterna skall kunna tåla en del torka.

- ♣ År 1: Vattnas vid torr väderlek ca var 7:e dag från maj till september. Det är viktigt att vattnet vid varje tillfälle tränger ner till 30cm djup.
- ♣ År 2: Vattning vid torr väderlek var 14:e dag.
- ♣ År 3: Ingen vattning alls.

Höstarbete

Höstarbetet skall ske i oktober.

- ♣ Jorden ogrärensas och luckras.
- ♣ Rabattens kant skall hållas fri från ogräs.
- ♣ Allt ris och skräp skall tas bort så att det se snyggt ut inför vintern.
- ♣ Nedfallna löv från rosorna skall tas bort för att undvika sjukdomar.

Generellt under hela säsongen

Behovet av ogrärensning bedöms kontinuerligt men som ett riktvärde kan följande antal rensningar vara realistiskt.

- ♣ År 1: Ogrärensning 2 ggr i månaden från maj-september.
- ♣ År 2-3: Ogrärensning utförs 1 gång i månaden från maj-september, utöver vårstädning och höstarbete.

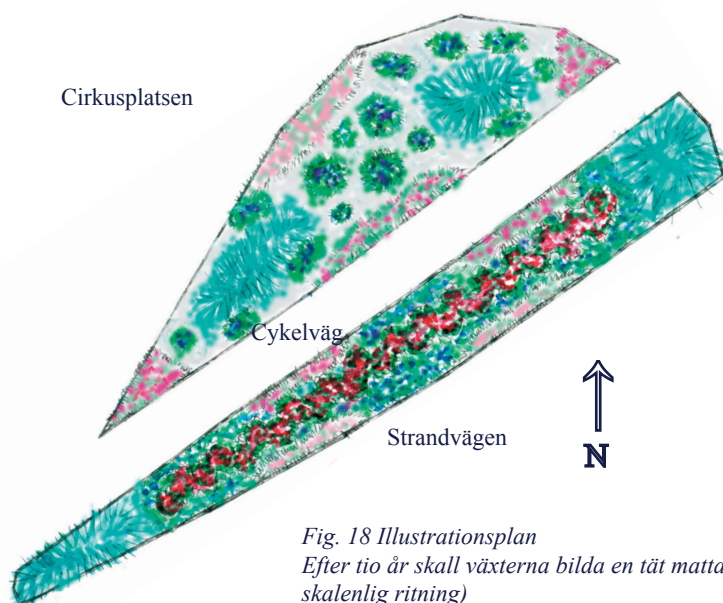
Efter varje rensningstillfälle ska planteringsytorna vara helt fri från ogräs, annan oönskad vegetation, skräp och ris.

Kraftig expansion hos någon av de planterade arterna i rabatten görs i samband med ogrärensning och om det är något som tar över reglerar man det under höstarbetet. Har någon av växterna vissnat ner och dött skall man komplettera med nya plantor annars kan ogräs etablera sig och ta överhand.

Skötselbeskrivning för tiden efter etableringstiden

Målet efter ca tio år

Växterna skall ha vuxit ihop och bildat en tät matta. De får gärna växa in i varandra till en viss del så att rabatten får ett naturligt utseende men man ska ändå kunna se tydliga fält. Är det någon art som hotar att ta över större ytor måste expansionen stoppas. Runt omkring skall det se städlat och snyggt ut.

Vårarbete

- ♣ Det största skötselarbetet skall ske under april månad.

Ogräsrensning

- ♣ Alla planteringsytor skall ogräsrensas noggrant så att inget oönskat gräs får chans att etablera sig. .
- ♣ Rabattens ytterkant ska vara fri från ogräs och vilket betyder att all växtlighet som sticker upp på utsidan av kanten tas bort.

Putsning

- ♣ Fjolårets vissnade perenner skall slås ner och klippas i små bitar och skall ligga kvar på marken för att ge näring till växterna.
- ♣ Rosorna ansas på torra grenar i den mån de dyker upp. Det skall göras vid tiden när björkarna slå ut. .

Gödsling

- ♣ Mylla ner det nedklippta växtmaterialet tillsammans med Chrysan och kogödsel på våren. Se för respektive växt hur mycket de behöver.

Sommararbete

Tack vare den noggranna vårabetet och att perennerna täcker jorden är rensningsbehovet på sommaren litet. Vid den här tiden kan man istället koncentrera sig på att hålla rabatternas kantzoner i bra skick så att det ser snyggt ut.

Höstarbete

Skall ske i oktober

- ♣ Rabattens fram- och ytterkant skall hållas jämn och fri från ogräs.
- ♣ Allt ris och skräp skall tas bort så att det ser snyggt ut inför vintern
- ♣ Nedfallna löv tas bort i den mån de riskerar att sprida sjukdomssmitta.

Generellt under hela säsongen

Alla planteringsytor skall besiktigas ca tre gånger per säsong och ryckning/uppgrävning görs av oönskat gräs. Allt ris, skräp och främmande föremål skall tas bort.

Har någon art expanderat avsevärt och hotas av en annan art bör man reglera expansionen under fuktigt väderlek i augusti-oktober.

Omgivande grus/asfaltsytor

Det gäller även här att vid varje skötseltillfälle till att det ser snyggt och fräscht ut så att rabattens skönhet framhävs.

Grusytor

Betecknar ytor belagda med naturgrus eller stensmjöl.

- ♣ Allt ris och skräp skall tas bort.

Asfaltsytor

Betecknar ytor belagda med asfalt.

- ♣ Sopning vid behov
- ♣ Reparation vid behov

Diskussion

Mitt syfte med detta arbete har varit att undersöka vilken skötsel som krävs för att växterna och kompositionen skall leva upp till de mål som jag har med platsen och att undersöka hur man kan förmedla skötselbeskrivningen till de som ska sköta den i framtiden så att beskrivningen blir läst och arbetad efter. Har jag lyckats leva upp till mitt syfte? För att kunna nå mitt syfte behövde jag besvara tre olika frågeställningar. Jag började först leta information i litteraturen. Där får man mycket information om varje arts sätt att växa och sprida sig, var de trivs och en liten kort beskrivning om växtens utseende. Det som litteraturen inte innehåller så mycket om är skötselbehovet i olika miljöer. Litteraturen beskriver endast skötseln generellt vilket gör det svårt att göra relevanta skötselbeskrivningar utifrån den aktuella plantans ståndortsförhållande. För att komma runt det dilemma fick jag ta kontakt med erfarna trädgårdsmästare som har mer kunskap om de enskilda växterna och hur de fungerar i olika miljöer.

Jag har även beskrivit platsens förutsättningar och min tanke om vilken upplevelse som kompositionen skall förmedla för vilken skötsel som behövs.

När jag hade fått fram information för varje specifik art och gjort egna observationer under anläggandet samt tagit del av andras skötselbeskrivningar hade jag en bra grund att utgå ifrån för att kunna göra min egen skötselbeskrivning så att målet kan uppnås. Jag hittade en sammanställning med anvisningar för arbeten i park- och naturområden där de beskrev etableringsskötseln av gröna ytor under garantitiden för Göteborgs stad, park och natur. Sammanställningen med anvisningarna som jag själv tyckte var enkel att läsa hjälpte mig att strukturera upp min egen skötselbeskrivning.

Slutsats

Jag tycker själv att jag har lyckats beskriva skötseln på ett tydligt sätt utifrån växternas skötselbehov. Dessutom att jag valde att beskriva skötseln efter årstider gör det också mycket enklare att följa den eftersom då vet man vad som ska göras för respektive årstid.

Sammanfattning

Mitt arbete handlar om två planteringsytor som jag har sammanfört till en *Strandrabatt* som har anlagts i Mariestad efter mitt förslag. Jag har beskrivit planteringsytornas läge, karaktär och funktionsmål men också dess färgaspekter, form och växtval. Jag har gjort en illustrationsplan och använt bilder på de växter jag valt för att visa färgerna på växterna och formen på rabatten. Genom litteraturstudier och muntliga källor har jag lyckats beskriva de sex olika arterna utifrån deras naturliga växtplats, växtsätt, konkurrensförmåga och skötselbehov. Eftersom jag var med och planterade den ena ytan så har jag beskrivit hur den gick till och vilka observationer jag gjorde av platsen och rabatten som har betydelse för min skötselbeskrivning.

Problemet har varit hur man beskriver skötseln för en rabatt så att målet med den uppnås men också hur man förmedlar beskrivningen till dem som ska sköta det i framtiden. Jag har därför först skrivit allmänt om varför skötseln är så viktig och hur man på ett tydligt sätt förmedlar till de som ska sköta skötselarbetet. Ett annat problem har varit hur man beskriver etableringsskötseln som är väldigt viktig för en nyplanterad rabatt för att den skall få den goda start och nå det mål som jag vill att den ska nå samt för att minimera skötselarbetet efter etableringstiden. Därför har jag lagt extra kraft på att beskriva den så utförligt som möjligt. För att beskriva skötseln har jag använt mig av punktform istället för löpande text för att få beskrivningen så tydlig och lättläst som möjligt. Dessutom har jag beskrivit den utifrån årstider istället för att beskriva den efter olika skötselprodukter som man egentligen brukar göra. Eftersom rosbuskarna ingår i en perennrabatt har jag sammanfört dem till en produkt.

Figurförteckning

Fig. 1 ståndortsdiagram, (illustratör Frida Håkansson)

Fig. 2 karta som visar var rabatten befinner sig i Mariestad (hitta.se)

Fig. 3 översiktsplan över cirkusplatsen (hitta.se)

Fig. 4 illustrationsplan (illustratör Frida Håkansson)

Fig. 5 bild på Rosa rugosa 'Moje Hammarberg' (<http://www.roseexpert.no/images/Moje15.jpg>) 2010-09-07

Fig. 6 bild på Cerastium tomentosum (<http://www.kattkristin.se/fotoblom/vaxtmapp/silverarv2.jpg>) 2010-09-07

Fig. 7 bild på Leymus arenarius (<http://www.naturfoto.se/images/gallery/1500.jpg>) 2010-09-07

Fig. 8 bild på Salvia nemorosa 'Caradonna' (<http://jardinsmichelcorbeil.com/images/salvia%20caradonna.jpg>) 2010-09-07

Fig. 9 bild på Armeria maritima (fotograf Frida Håkansson)

Fig. 10 planteringsplan (illustratör Frida Håkansson)

Fig. 11 bild som visar att grässvålen har grävts upp (fotograf Frida Håkansson)

Fig. 12 bild som visar att ny jord har lagts på (fotograf Frida Håkansson)

Fig. 13 bild som visar att strandrågen håller på att planteras (fotograf Frida Håkansson)

Fig. 14 bild som visar att stäppsalsvian har kommit på plats (fotograf Frida Håkansson)

Fig. 15 bild som visar att triften är planterad ut mot en bilväg (fotograf Frida Håkansson)

Fig. 16 bild som visar att halva planteringen är klar.

Fig. 17 illustrationsplan som visar att växterna skall ha börjat växa hop och etablerat sig väl (illustratör Frida Håkansson)

Fig. 18 illustrationsplan som visar att växterna har bildat en tät matta efter tio år (illustratör Frida Håkansson)

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Muntliga källor

Informant 1: Anders Dagsberg, Stadsträdgårdsmästare i Mariestads kommun och lektor på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet, Mariestad.

E-post 2010-09-07

Informant 2: Jan-Olof Lundgren, Parkansvarig i Mariestads kommun

Telefonsamtal 2010-09-08, 2010-09-30

Informant 3: Cecilia Blomkvist, trädgårdsmästare på Lassegårdens Trädgårdar.

Samtal 2010-09-01

Informant 4: Lena Nevalainen, trädgårdsmästare på Zetas trädgård i Stockholm som också driver egen trädgårdsservice.

E-post 2010-09-23

Informant 5: Allan Gunnarsson, landskapsarkitekt och professor på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet, Mariestad

E-post 2010-09-30

Informant 6: Tina Westerlund, lärare på Institutionen för kulturvård vid Göteborgs Universitet, Mariestad

E-post 2010-09-22

Tryckta källor och litteratur

Bengtsson, Rune (red.) (1989). *Perennboken med växtbeskrivningar*. Stockholm: LT

Blommor och buskar. 5., [utök. och omarb.] uppl. (2008). Södra Sandby: Blommor och buskar förlag

Bosch-Willebrand, Ilge (1977). *Marktäckande växter: för lättskött trädgård*. Stockholm: LT

Rönblom, Eva (2008). *Trädgårdstider: vår, sommar, höst, vinter : handbok för trädgården*. Västerås: Ica i samarbete med Allt om trädgård

Gustavsson, Lars-Åke (2003). *Moderna buskrosor*. Stockholm: Natur och kultur/LT

Gustavsson, Lars-Åke (2008). *Rosor för nordiska trädgårdar. Buskrosor*. [Ny, omarb. och utök. utg.] Stockholm: Natur och kultur

Hansson, Marie (2009). *Gräs & bambu: våra trädgårdsväxter : [inspiration, skötsel, lexikon]*. Stockholm: Prisma

Hansson, Marie & Hansson, Björn (2008). *Perenner: våra trädgårdsväxter : [inspiration, skötsel, lexikon]*. 2. uppl. Stockholm: Prisma

Ilminge, Christina (2005). *Trädgårdens golv: marktäckande växter och markbeläggningar*. Stockholm: Prisma

Kröll, Franziska (2007). *Rosor för förnuft och känsla: porträtt, skötsel, idéer och inspiration*. Stockholm: Forum

Mossberg, Bo & Stenberg, Lennart (2003). *Den nya nordiska floran*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Rosenholm, Ann-Christin & Rosenholm, Dan (2008). *Växtkomposition: idéer från Enköpings parker*. Stockholm: Bonnier

Vollbrecht, Klaus, Alm, Gustaf & Veltman, Han (2006). *Beskärningsboken*. 2. uppl. Stockholm: Natur och kultur/Fakta etc.

Wallin, Torsten (2010). *Sol eller skugga: torrt, fuktigt, blåsigt eller skyddat läge : trädgårdsplanering på växternas villkor*. Stockholm: Norstedts

Persson, Bengt (1998), *Skötselmanualer 98*. Grön Fakta 8/1998. Movium. SLU, Alnarp

Övriga Källor (källor som inte hänvisas till texten men som har relevans i sammanhanget)

Göteborgs stad, Park och Natur 2010-09-20

Anvisningar för arbeten i park- och naturområden. Etableringsskötsel av gröna ytor under garantitiden.

[http://www5.goteborg.se/prod/parkochnatur/dalis2.nsf/vyFilArkiv/A5.pdf/\\$file/A5.pdf](http://www5.goteborg.se/prod/parkochnatur/dalis2.nsf/vyFilArkiv/A5.pdf/$file/A5.pdf)

Stenciler

Allan Gunnarsson (2000-2001). *Ståndorter; lignoser och lignosanvändning: [kompendium i kursen vegetationsbyggnad och växtkänedom 1]*